

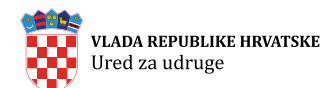
GOSPODARENJE OTPADOM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

GOSPODARENJE
OTPADOM
U ZAŠTIĆENIM
PODRUČJIMA

PARTNERI
PRIRODU
PARTNERS FOR NATURE

SADRŽAJ

UVOD	5
KONTEKST GOSPODARENJA OTPADOM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA	5
METODOLOGIJA	6
INTERVJU	7
PREDSTAVLJANJE PITANJA I ANALIZA ODGOVORA	7
POSTOJEĆE STANJE I PRAKSE VEZANE UZ GOSPODARENJE OTPADOM	7
RAD NA SMANJENJU NASTANKA OTPADA I PRIMJERI DOBRE PRAKSE	10
PROBLEMI I PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE SUSTAVA GOSPODARENJA OTPADOM	11
PREPORUKE ZA ODRŽIVO GOSPODARENJE OTPADOM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA	12
PREVENCIJA	12
EDUKACIJA ZAPOSLENIKA JAVNIH USTANOVA I LOKALNOG STANOVNIŠTVA	13
USPOSTAVLJANJE SUSTAVA GOSPODARENJA OTPADOM I ODVOJENO PRIKUPLJANJE	14
KONTINUIRANO PRAĆENJE STANJA NA TERENU I SURADNJA S LOKALNIM KOMUNALNIM PODUZEĆEM	14
AKCIJE ČIŠĆENJA, 'BRADAUDIT' I VOLONTERSTVO	14
IMPRESSUM	16

La Montagnette, Chateau-d'Oex, Švicarska / foto: Benoît Renevey

UVOD

Ova brošura jedan je od rezultata projekta „Partneri za prirodu“¹ koji se provodio od 1. travnja 2019. do 28. veljače 2021. godine, a financiran je putem Švicarsko-hrvatskog programa suradnje.

Koordinator projekta bila je Zelena akcija / Friends of the Earth Croatia, a partneri na projektu bili su: Javna ustanova Zeleni prsten Zagrebačke županije, Javna ustanova “Park prirode Lastovsko otočje”, Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode te švicarska nevladina organizacija Pro Natura / Friends of the Earth Switzerland.

Opći cilj projekta bio je izgraditi kapacitete organizacija civilnog društva i javnih ustanova za upravljanje zaštićenim područjima prirode u Hrvatskoj kroz suradnju i partnerstvo sa švicarskim organizacijama civilnog društva i javnim institucijama, na način koji osigurava održivi socioekonomski razvoj lokalnih zajednica. S obzirom na to da gospodarenje otpadom predstavlja važan aspekt zaštite okoliša i socioekonomskog razvoja, ono je od iznimnog značaja u upravljanju zaštićenim područjima. Stoga je jedna od važnijih aktivnosti projekta bila izrada preporuka za održivo gospodarenje otpadom u zaštićenim područjima. U nastavku će se analizirati postojeće stanje i prakse u partnerskim organizacijama te iznijeti preporuke za smanjenje nastanka otpada i održivo gospodarenje otpadom utemeljene na principu nulte stope otpada.

KONTEKST GOSPODARENJA OTPADOM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Hrvatska je po bioraznolikosti među najbogatijim europskim zemljama, što se ogleda i u činjenici da zaštićena te Natura 2000 područja² pokrivaju oko trećinu njenog teritorija. Ako se u obzir uzmu i neki instrumenti zaštite krajobrazu koje službena tijela obično ne računaju kao „prava“ zaštićena područja (npr. regionalni parkovi prirode), u Švicarskoj je zaštićen sličan postotak državnog teritorija.³ Ovisno od kategorije zaštite, u mnogim slučajevima su zaštićena područja ujedno i naseljena. Takav je slučaj primjerice s Parkom prirode Lastovsko otočje u kojem se granice parka poklapaju s granicama Općine Lastovo, pa su svi stanovnici općine ujedno i stanovnici parka. U kontekstu suvremenog društva i načina života, prisustvo ljudi na određenom području znači i stvaranje otpada. U Hrvatskoj i Švicarskoj su tako za gospodarenje otpadom, bez obzira na to jesu li zaštićena područja naseljena, zadužena lokalna komunalna poduzeća, a ovisno o veličini i obliku teritorija ponekad ih je za određena područja zaduženo i nekoliko. Ona su osim za gospodarenje otpadom, zadužena i za praćenje stanja na terenu i eventualne nužne intervencije poput sanacije ilegalnih odlagališta i slično.

Dodatni izazov u gospodarenju otpadom u zaštićenim područjima predstavlja turizam. Zbog velikog prirodnog bogatstva, ali i zbog sve veće odvojenosti stanovništva od prirode u većim gradovima, zaštićena područja postaju sve popularnija turistička odredišta za mnoštvo građana i građanki. Bilo koja gospodarska aktivnost, kao i cirkulacija ljudi kroz zaštićena područja stvara problem generacije otpada, odnosno gospodarenja otpadom. Dinamika gospodarskih aktivnosti i kretanja kroz takva područja utječe na specifičnosti

² U nastavku publikacije termin „zaštićeno područje“ odnosi se i na područja ekološke mreže (uključujući i mrežu Natura 2000), osim ako nije drukčije naznačeno.

³ Urs Tester, Céline Richter, Martina Birrer (2020): Vue d'ensemble sur les aires protégées de Suisse, Basel.

¹ <https://cutt.ly/ak2bWbk>

gospodarenja otpadom, bilo da je riječ o turističkoj sezoni ili organiziranim društvenim aktivnostima u pojedinim dijelovima godine, poput sezone ribolova. Ova brošura će se u nastavku baviti predstavljanjem postojećih praksi partnerskih javnih ustanova ispitujući postoje li već neki mehanizmi prevencije i pozitivni trendovi u gospodarenju otpadom te izložiti glavne probleme s kojima se ustanove suočavaju. Također će se osvrnuti na kontekst gospodarenja otpadom na gotovo krajnjem jugu te na gotovo krajnjem sjeveru RH, ilustrirajući velike sustavne razlike između dva geografska područja. Konačno, ova brošura donosi i niz preporuka za smanjenje nastanka otpada u zaštićenim područjima, budući da su smanjenje i ponovna uporaba najvažnije stavke u hijerarhiji održivog gospodarenja otpadom u težnji postizanja nulte stope otpada.

METODOLOGIJA

Uzevši sve navedeno u obzir, osmišljena su pitanja te su provedena 2 intervjua s partnerskim javnim ustanovama iz Hrvatske, jednom iz kontinentalnog i jednom iz mediteranskog dijela zemlje. Intervju se sastojao od pitanja podijeljenih u 3 cjeline. U prvom dijelu se, postavljajući 14 pitanja, ispitivalo postojeće stanje te se pokušao dobiti uvid u prakse vezane uz gospodarenje otpadom u pojedinim ustanovama. Drugi dio intervjua sastojao se od 5 pitanja s ciljem saznanja o potencijalnim ciljevima smanjenja nastanka otpada i smanjenja nastanka plastičnog otpada i otpada od hrane, koje uz papir čine najzastupljenije frakcije otpada. Treći, ujedno i zadnji dio intervjua sastojao se od četiri pitanja kojima su se nastojali ispitati i detektirati potencijalni problemi s kojima se javne ustanove suočavaju kako bi preporuke što više odgovarale stanju na terenu. Intervju je proveden s ustanovama: Javna ustanova "Park prirode Lastovsko otočje" i Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode. Važno je napomenuti kako, zbog činjenice da švicarske ustanove za upravljanje zaštićenim područjima uključene u ovaj projekt nemaju ingerenciju nad gospodarenjem otpadom te ne prikupljaju detaljne podatke vezano uz tu temu, nažalost nismo uspjeli doći do usporedivih podataka o praksama u Švicarskoj.

INTERVJU

Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, kako bismo dobili uvid u kontekst gospodarenja otpadom u pojedinim zaštićenim područjima osmišljena su 23 pitanja za intervju. U nastavku će se analizirati odgovori predstavnic dviju ustanova – Javne ustanove „Park prirode Lastovsko otočje“ i „Međimurske prirode“ – Javne ustanove za zaštitu prirode.

PREDSTAVLJANJE PITANJA I ANALIZA ODGOVORA

POSTOJEĆE STANJE I PRAKSE VEZANE UZ GOSPODARENJE OTPADOM

Prvi dio pitanja u intervjuu odnosio se na postojeće stanje i prakse vezane uz gospodarenje otpadom u pojedinim javnim ustanovama. Na pitanje količine otpada koja se godišnje stvara u zaštićenim područjima nije bilo moguće dobiti precizan odgovor s obzirom na nedostatak praćenja količine otpada koji se sakuplja specifično u tim područjima. I u slučaju Parka prirode Lastovsko otočje i u slučaju Međimurske prirode za gospodarenje otpadom zadužena su lokalna komunalna poduzeća, a iz ukupne količine otpada prikupljenog u pojedinim jedinicama lokalne samouprave nije moguće iščitati lokalitet prikupljanja pojedinih količina ili frakcija. Stoga podaci o količini i pojedinim frakcijama prikupljenog otpada u aktualnim lokalnim planovima za gospodarenje otpadom nisu relevantni pokazatelji stanja na terenu. Praćenje količina otpada generiranih u okviru zaštićenih područja dodatno otežava specifičnost lokaliteta. Tako su npr. u slučaju Međimurske prirode zbog veličine i oblika zaštićenog područja (Regionalni park Mura-Drava) za gospodarenje otpadom nadležna različita komunalna poduzeća, ovisno o tome koji dio zaštićenog područja pripada određenoj jedinici lokalne samouprave.

Gospodarenje otpadom u specifičnim razdobljima

Nakon toga smo pitali je li primijećeno povećanje nastanka pojedinih frakcija otpada s obzirom na specifično razdoblje (primjerice u ljetnim mjesecima u doba turističke sezone u slučaju PP Lastovskog otočja ili sezone ribolova u slučaju Međimurske prirode). Odgovori su isključivo empirijskog karaktera te ovise o iskustvu i zapažanjima ispitanica zaposlenih u ove dvije ustanove. U slučaju PP Lastovsko otočje u kojem tijekom godine obitava otprilike 500 stanovnika, povećanje količine otpada vidljivo je u ljetnim mjesecima kada se privremeni broj ljudi koji obitavaju na tom području poveća za otprilike 5 puta. Taj podatak utemeljen je na broju smještajnih jedinica

koje čine otprilike 2000 ležajeva. Smještajne jedinice čine kampovi, te ostali oblici privremenog smještaja. Budući da se otpad akumulira po glavi stanovnika, količina otpada razumljivo je veća u tom periodu. S druge strane, područje u nadležnosti Međimurske prirode bilježi povećanje posjetitelja za vrijeme sezone ribolova kada je primijećena i veća količina otpada (konzerve, limenke i slično) te ljeti pored kupališta koje se također nalazi u sklopu zaštićenog područja. U vegetacijskom dijelu godine zbog povećane aktivnosti ljudi ima i više otpada, no u slučaju Međimurja to nužno ne rezultira povećanjem otpada odbačenog izvan lokacija predviđenih za njegovo zbrinjavanje. Ovo zapažanje moguće je objasniti imajući u vidu činjenicu da je **međimursko područje po pitanju gospodarenja otpadom prepoznato kao jedno od najuspješnijih područja u RH**. Stanovnici tog područja su zbog napora komunalnih poduzeća i njihovih edukativnih aktivnosti svjesniji negativnog utjecaja nepropisnog odlaganja otpada tako da većina posjetitelja zaštićenih područja svoj otpad nosi sa sobom i potom odlaže na lokalitetima u kojima su postavljene kante za smeće. Jedna od sezonski specifičnih pojava je nanos otpada nošenog vjetrom ili rijekama u proljetnom razdoblju što Međimurska priroda u suradnji s lokalnim komunalnim poduzećem rješava organizacijom akcija čišćenja u koju je volonterski uključeno i lokalno stanovništvo te se takva usluga dodatno ne naplaćuje od strane komunalnog poduzeća. S druge strane, na Lastovu i ostalim otocima i otočićima Parka, uz nepropisno odložen miješani komunalni otpad, problem stvaraju i velike količine morskog otpada nošenog morskim strujama. Javna ustanova PP Lastovsko otočje tako tijekom godine provodi akcije čišćenja kopnenog dijela otoka, kao i prikupljanja morskog otpada s obala. Prikupljeni otpad na obali preuzima komunalno poduzeće koje naplaćuje odvoz u iznosu od otprilike 500 HRK. Međutim, budući da u ovom slučaju nije riječ o isključivo komunalnom otpadu, ovakav je tip naplaćivanja protuzakonit jer je čišćenje obale i prirodnih plaža od naplavina te odvoz istih dužnost koncesionara – komunalnog poduzeća.

Učestalost pražnjenja kanti i odvoza otpada

Što se tiče pražnjenja kanti i učestalosti odvoza otpada na tjednoj bazi, u oba slučaja su za to zadužena komunalna poduzeća. U PP Lastovo učestalost odvoza varira s obzirom na sezonu te se tako od lipnja do rujna - kada je vrhunac turističke sezone - kante prazne svaki dan dok se izvan sezone kante za miješani otpad prazne svaki drugi ili treći dan. Ovaj podatak se zbog specifičnosti lokacije odnosi na naseljeni dio otoka dok u nenaseljenim područjima ne postoje kante za smeće već se smeće čuva i baca u kante. Usprkos tome, većina posjetitelja nije sklona neodgovornom odbacivanju otpada u prirodu, već se kao glavni problem s otpadom ističe glomazni otpad ostavljen od strane samih mještana koji zbog needuciranosti i manjka komunikacije s komunalnim poduzećem svoj otpad ilegalno odlažu. S druge strane, u slučaju područja Međimurske prirode na manje posjećenim

lokalitetima postavljene su kante za miješani otpad dok su na češće posjećenim lokalitetima, primjerice uz ugostiteljske objekte, postavljene kante za odvojeno prikupljanje otpada s obzirom na to da se odvoz otpada naplaćuje po principu „plati koliko baciš“ te veći postotak odvajanja otpada rezultira manjim iznosima za gospodarenje otpadom.

Suradnja s lokalnim komunalnim poduzećem

Što se tiče suradnje s lokalnim komunalnim poduzećem, u odgovorima ponovno možemo uočiti diskrepanciju između juga i sjevera Hrvatske. Naime, u slučaju PP Lastovsko otočje suradnja s komunalnim poduzećem ovisi o stanju na lokalnoj političkoj sceni (ali i o nemogućnosti Općine Lastovo da za početak uspostavi sustav gospodarenja otpadom temeljem kojeg bi se uopće i mogla ostvariti daljnja suradnja), što značajno usporava proces donošenja odluka, a samim time i popravljivanje stanja na terenu. Npropisno odložen otpad uglavnom ostaje tamo gdje je i bačen, sve dok Javna ustanova ne inicira akcije čišćenja. Kao i otpad prikupljen u akcijama čišćenja obale i podmorja, i taj se otpad bez prethodnog sortiranja odvozi na lokalno odlagalište, a odvoz se posebno naplaćuje. Na sjeveru RH, u okviru zaštićenih područja Međimurske prirode situacija je značajno drugačija – tamo ističu i pohvaljuju suradnju s komunalnim poduzećima zaduženima za određene dijelove zaštićenih područja. Kao i kod drugih javnih ustanova, čuvari prirode su zaduženi za praćenje stanja na terenu, što znači i praćenje eventualnih lokaliteta na kojima se pojavljuje npropisno odložen otpad, a suradnja ide i u drugom smjeru te lokalno komunalno poduzeće dojavljuje čuvarima prirode o potencijalnim nakupinama npropisno odloženog otpada unutar zaštićenog područja. Nakon toga organiziraju se akcije čišćenja u suradnji s lokalnim komunalnim poduzećem zaduženim za pomoć sa sortiranjem otpada prije odvoza s lokaliteta.

Cjenik gospodarenja otpadom

Što se tiče cjenika, i ovdje je razlika poprilično velika. Tako PP Lastovsko otočje plaća račun svaka dva mjeseca u iznosu od 271,20 HRK za odvoz komunalnog otpada iz ureda i prostorija Parka, a komunalno poduzeće Javnoj ustanovi povrhu toga dodatno naplaćuje (500 HRK po odvozu) i odvoz otpada prikupljenog s obala i otoka, iako se ovdje ne radi o komunalnom otpadu već morskom otpadu nanesenom na obale vjetrovima i strujama, te unatoč činjenici da je za prikupljanje i odvoz takvog otpada zapravo nadležno samo komunalno poduzeće. Što se tiče godišnjih akcija čišćenja podmorja, u kojima se najčešće prikupljaju odbačene plastične boce i automobilske gume, ali i olupine automobila i drugi metalni otpad, njih provode ronilački klubovi u suradnji s Turističkom zajednicom Općine Lastovo i Javnom ustanovom PP Lastovsko otočje, koja često i financira takve akcije. Problemi nastaju s e-otpadom koji se odvozi u reciklažno dvorište u Split ali se ono najčešće događa na inicijativu osoblja PP Lastovsko otočje te je u većini slučajeva

riječ o improviziranom prikupljanju. S druge strane, Međimurska priroda za odvoz otpada plaća fiksnu cijenu od 100 HRK dok se akcije čišćenja zbog popratnog sortiranja otpada po frakcijama i plasiranja sortiranog otpada na tržište dodatno ne naplaćuju.

Suradnja s privatnim / javnim tvrtkama i poduzećima

Ispitalo se i potencijalno sponzorstvo od strane tvrtki, kako bi se vidjelo postoji li proširena odgovornost proizvođača. Dok u Međimurskoj prirodi ne postoji nikakva suradnja s tvrtkama, u slučaju PP Lastovsko otočje postavljen je jedan spremnik za prikupljanje papira s obzirom na to da na tržištu postoji potražnja za odvojeno prikupljenim papirom. Sadržaj spremnika se odvozi kada se prikupi jedna ili tri tone papira.

Porijeklo nastanka otpada

Važno pitanje u intervjuu je i porijeklo nastanka otpada. Jedan dio otpada u zaštićena područja prodire prirodnim putem, primjerice nošen vjetrom, morem ili rijekama, što se događa uslijed određenih vremenskih uvjeta. Nastanak takve vrste onečišćenja nije moguće prevenirati te ga se može riješiti jedino povremenim akcijama čišćenja.

U kontekstu prevencije nastanka otpada ispitalo se postoje li lokaliteti na kojima se prodaje flaširana voda u plastičnim bocama. S obzirom na već mnogo puta spomenutu specifičnost PP-a Lastovsko otočje (preklapanje PP-a i Općine), plastične boce prodaju se u lokalnim trgovinama koje ih kasnije otkupljuju u sklopu sustava povratne naknade. Osim proizvoda u sustavu povratne naknade, lokalne trgovine također prikupljaju i stare žarulje te iskorištene baterije koje se kasnije odvoze u Split na reciklažno dvorište. Objekte u vlasništvu PP-a Lastovsko otočje čine dvije info kućice (Ubli i Skrivena Luka) u kojima se ne prodaju prehrambeni proizvodi već se samo dijele informacije te se u njima mogu kupiti lokalno proizvedeni suveniri. Suveniri ne dolaze u plastičnoj ambalaži te se ne dijele plastične vrećice.

U slučaju zaštićenih područja u nadležnosti Međimurske prirode postoji samo jedan objekt – Centar za posjetitelje – te postoji niz ograničenja i mjera za smanjenje nastanka otpada. U centru se također ne prodaju prehrambeni proizvodi, a za umatanje suvenira se, primjerice, koristi papir. Kada se organiziraju događaji u sklopu tog objekta, koristi se višekratni pribor za jelo, a posjetitelji se putem informativnih oznaka potiču na donošenje vlastitih boca za ponovno punjenje za što su osigurane dvije česme prilagođene punjenju vodom (dovoljno visoka slavina) na dvije lokacije.

Odlagališta miješanog otpada

Što se tiče odlagališta otpada, u slučaju PP-a Lastovsko otočje sav prikupljeni otpad odvozi se na odlagalište neopasnog otpada Sozanj. Odlagalište je sanirano 2012. godine, no nikada nisu izgrađeni

sortirница i reciklažno dvorište, a na saniranu površinu se i dalje odvozi neopasan otpad. S obzirom na to da ne postoji dio Lastovskog otočja izuzetog iz zaštićenog područja, te na činjenicu da se odlagalište otpada stoga nalazi unutar samog zaštićenog područja, uređivanje sustava gospodarenja otpadom na održiv način svakako mora biti jedan od prioriteta.

U slučaju Međimurske prirode, prikupljeni miješani (neopasni) otpad odvozi se na odlagalište otpada Totovec, dok se odvojeno prikupljeni reciklanti odvoze u reciklažna dvorišta u sklopu pojedinih lokalnih komunalnih poduzeća (PRE-KOM, Murs-ekom, Čakom) što je, uz mjere za smanjenje nastanka otpada ispravno rješenje te bi se tim primjerom, prilagođenim lokalnom kontekstu drugih zaštićenih područja, trebale povoditi i uprave ostalih zaštićenih područja.

Mjesto Lastovo / foto: Ante Gugić

RAD NA SMANJENJU NASTANKA OTPADA I PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Drugi dio pitanja u intervjuu odnosio se na postojeće prakse, ciljeve i rad na smanjenju nastanka otpada, pokušavajući prepoznati primjere dobre prakse koji bi bili primjenjivi i u slučajevima ostalih zaštićenih područja u RH i Švicarskoj.

Za početak je valjalo ispitati postoje li zadani ciljevi smanjenja nastanka otpada ili odvojenog prikupljanja otpada. U slučaju Lastovskog otočja ne postoje kvantitativni ciljevi smanjenja otpada već inicijative za smanjenjem koje dolaze od strane samog PP-a. Od ispitanice saznajemo da lokalno komunalno poduzeće ima problem s dostizanjem nacionalnih ciljeva odvojeno prikupljenog otpada (50% do 2020. godine, 60% do 2022. godine) te je to nagnalo Park da preuzme inicijativu po tom pitanju. Iz ovog odgovora je vidljivo u kojoj mjeri PP Lastovsko otočje predstavlja pokretačku snagu za promjenu u zajednici. Predložen je pilot projekt za one koji žele odvajati otpad, ali s obzirom na to da inicijativa ne dolazi od samog komunalnog poduzeća velika promjena po tom pitanju izostaje.

U slučaju područja u nadležnosti Međimurske prirode, ciljevi za smanjenje otpada, odnosno ciljevi za odvojeno prikupljanje otpada usklađeni su sa Zakonom o održivom gospodarenju otpadom te bi više postavljeni ciljevi na nacionalnoj razini sigurno rezultirali i ambicioznijim lokalnim ciljevima.

U nastavku razgovora nas je zanimalo postoje li neke zabrane unošenja određenih proizvoda unutar parka poput jednokratne plastike ili hrane i pića u plastičnoj ambalaži.

U slučaju PP-a Lastovsko otočje nema ograničenja iako je bilo određenih pokušaja pregovora s lokalnim trgovcima o zabrani prodaje plastičnih vrećica, što nažalost nije urodilo plodom. Međutim, ukoliko se usvoji prijedlog Zakona o održivom gospodarenju otpadom iz prosinca 2020. godine, prodaja laganih plastičnih vrećica bit će zabranjena, a među zaposlenicima PP-a i dalje postoji volja za radom na tom problemu.

U Međimurskoj prirodi kažu kako internom politikom djeluju na smanjenje nastanka otpada, posebice otpada od jednokratne plastike, aktivnim poticanjem korisnika prostora na korištenje i pranje vlastitog suđa. Kao glavni problem prepoznaju otpad od jednokratne plastike te su do sada u potpunosti izbacili svu jednokratnu plastiku koja bi se mogla dijeliti u Centru za posjetitelje te se trude održavati edukacije za posjetitelje koji se kroz park kreću različitim plovilima.

U PP Lastovsko otočje kao najveći problem navode korištenje plastičnih slamki za napitke, a prijedlogom Zakona o gospodarenju otpadom iz prosinca 2020. godine, sukladno europskoj Direktivi o smanjenju jednokratne plastike, od 1.

spranja 2021. one će biti zabranjene. I prije usvajanja Zakona o gospodarenju otpadom ugostiteljski objekti koji se nalaze unutar zaštićenog područja odustali su od korištenja plastičnih žličica, dok su dva ljetna festivala i nekoliko ljetnih manifestacija iz korištenja izbacili jednokratne plastične čaše te umjesto njih koriste višekratne plastične čaše „CupUp“, koje se nakon korištenja vraćaju u sustav posluživanja putem plaćanja kaucije u iznosu od 10 HRK. To je izrazito pohvalna praksa. Za sada je u vlasništvu PP-a Lastovsko otočje dvjestotinjak čaša, a u suradnji s TZ-om u planu je kupiti još tristotinjak čaša kako bi broj čaša bio dovoljan za manifestacije s različitim brojem posjetitelja.

U Međimurskoj prirodi istaknuli su kako uz mjere za smanjenje jednokratne plastike nastoje birati i biorazgradiva sredstva za čišćenje te što više proizvoda izrađenih od reciklanata, što je također pohvalna praksa.

Što se tiče mjera za smanjenje upotrebe plastičnih boca, već je spomenuto kako u PP-u Lastovsko otočje trenutno ne postoje česme, dok u slučaju Međimurske prirode postoje dvije česme te Javna ustanova natpisima posjetitelje potiče na nošenje vlastitih punjivih bočica za vodu.

Što se tiče otpada od hrane nastalog unutar zaštićenih područja, u PP-u Lastovsko otočje ostatak hrane se koristi za prehranu domaćih životinja, dok hotel i neki gospodarski subjekti poput konoba i restorana, koji ipak generiraju najviše otpada od hrane, otpad bacaju u kontejner za miješani otpad pravdajući to činjenicom da „plaćaju za odvoz smeća“ te nemaju motivaciju za smanjenje. U partnerstvu sa Zelenom akcijom na otoku je organizirana radionica te je podijeljeno 30 kompostera za kućno kompostiranje za trideset kućanstava, od kojih se danas aktivno koristi manje od deset zbog nedostatka financijskog poticaja od strane komunalnog poduzeća. Idealni scenarij bi bio kada bi mjesečni računi za kućanstva koja sama zbrinjavaju biootpad kompostiranjem bili umanjeni za otprilike 30% što bi potaknulo veći broj građana i građanki da počnu kompostirati. Što se tiče ostalog otpada biološkog porijekla poput zelenog otpada (grane od masline, voćki i slično), u nedostatku adekvatnog objekta za

gospodarenje takvom vrstom otpada (npr. lokalne mini kompostane) taj se otpad baca u kontejnere za miješani otpad te se odvozi na odlagalište.

Međimurska priroda svojom praksom ponovno nudi najbolji odgovor na postavljeno pitanje tvrdeći kako niti najmanja količina biootpada ne završava na odlagalištima – on se ili kompostira ili se njime hrane kućni ljubimci i domaće životinje. U vlasništvu imaju dva kompostera za koja se brine zaposleno osoblje. Dok jedan dozrijeva drugi se puni i tako se izmjenjuju. Kada kompost dozrije, njime se prihranjuju cvjetne gredice posađene uz objekt Centra za posjetitelje.

PROBLEMI I PRILIKE ZA UNAPRJEĐENJE SUSTAVA GOSPODARENJA OTPADOM

Zadnji dio intervjuja sastojao se od četiri pitanja kojima su se nastojali ispitati i detektirati potencijalni problemi s kojima se suočavaju javne ustanove kako bi preporuke što više odgovarale stanju na terenu. Najveći problemi s trenutnim sustavom gospodarenja otpadom te najveći izazovi u uspostavi modela održivog gospodarenja otpadom za ispitanice su različiti.

Iz PP-a Lastovsko otočje kažu da je problem s otpadom sustavni problem te da bi ga trebalo riješiti na sustavnoj razini. Međutim, svakodnevni pothvati i male akcije koje se provode paralelno s tim i više su nego dobrodošle. Tu je i prilika za obrazovanje lokalnog stanovništva te educiranost osoblja PP-a Lastovsko otočje koji se pokazao kao značajan i aktivan dionik po pitanju malih akcija vezanih uz gospodarenje otpadom na Lastovu. Prema njihovom mišljenju problem je što do bilo kakvih većih promjena dolazi sporo, za što je u jednu ruku odgovorna tromost sustava, ali i pasivnost i needuciranost građana i građanki.

Također, kao problem su istaknuli nejavljivanje komunalnog poduzeća na natječaj vezane uz gospodarenje otpadom; jedini projekt za koji su se prijavili bila je sanacija odlagališta otpada. Danas se na „sanirano“ odlagalište – koje nije dovršeno jer nema sortirnice i reciklažnog dvorišta – i dalje odvozi sav neopasan miješani otpad s cijelog otoka. Osoblje PP-a Lastovsko otočje pokazalo je volju za uključivanjem u takve projekte, međutim, oni kao institucija za zaštitu prirode ne odgovaraju kriterijima natječaja te se na njih može javiti isključivo lokalno komunalno poduzeće s kojim bi park kasnije mogao partnerski surađivati. Lokalno komunalno poduzeće kao opravdanje za neprijavlivanje na natječaj navodi nužan dio sufinanciranja u iznosu od 15%. Premda to zvuči kao problem, u partnerstvima s parkom ili općinom relativno je lako doći do iznosa od 15% sufinanciranja, no ono što je nužno je zainteresiranost samog lokalnog komunalnog poduzeća.

U Međimurskoj prirodi ističu da problemi s otpadom vrlo često nastaju na lokacijama na kojima su prethodno imali problema s ilegalnim radnjama, poput šljunčarenja, na kojima su nastala divlja odlagališta koja i danas tamo postoje. Osim toga, veliki izazov s kojim se suočavaju je činjenica da močvare i močvarna područja nisu dovoljno cijenjena od strane stanovnika, usprkos tome što su zaštićena i prepoznata od međunarodne zajednice. Također ističu problem sa spaljivanjem otpada u rubnim dijelovima grada – u kojima uglavnom živi stanovništvo romske nacionalne manjine, sustavno zanemarivano od strane vlasti.

Ipak, ima i pozitivnih strana priče te tako PP Lastovsko otočje najveće prilike za uspostavu modela održivog gospodarenja otpadom utemeljenog na principu nulte stope otpada vidi u tome što je malena zajednica od petstotinjak ljudi te je bilo koji model lakše primjenjiv. Također vide priliku u komunikaciji i boljem povezivanju s ostalim otocima, što bi im povećalo šanse za bolje gospodarenje otpadom. Kažu kako će njihov naglasak ostati na prevenciji otpada te da će kroz svoje djelovanje i dalje nastojati poticati pozitivne prakse poput korištenja platnenih torbi ili vlastitih bočica za vodu.

S obzirom na drugačiji scenarij na području Međimurja gdje je većina građana i građanki educirana i u velikoj mjeri osviještena po pitanju važnosti i prednosti održivog gospodarenja otpadom, ističu kako bi se problemi uvelike smanjili kada bi došlo do povećanja kapaciteta unutar Javne ustanove. Veći kapaciteti bi im omogućili da na vrijeme uoče probleme poput privremenih ilegalnih odlagališta koja se zbog posljedica nekažnjavanja vrlo brzo pretvore u divlja odlagališta otpada. Spominju kako nije dovoljno da se s vremena na vrijeme naplati pokoja kazna te se takvo područje sanira, već da će do prave promjene doći tek kada više nećemo gledati takve situacije.

Što se tiče dostupnih i potrebnih resursa, iz PP-a Lastovsko otočje kažu kako bi se njihovo komunalno poduzeće napokon trebalo početi javljati na natječaje koji postoje jer smatraju da su natječaji veliki neiskorišteni resurs. Također, za neke vrste otpada smatraju kako bi se valjalo udružiti s primjerice otokom Korčulom, te samim time smanjiti trošak prijevoza određenih vrsta otpada. Iz Međimurske prirode kao glavni potreban resurs ističu čuare prirode i terenski rad kao nužan preduvjet pravovremenog uočavanja i sankcioniranja različitih neispravnih postupanja. Zaključno, iz razgovora sa zaposlenicima ustanova za zaštitu prirode vidljiva je njihova visoka razina motiviranosti i ambicije po pitanju održivog upravljanja zaštićenim područjima.

PREPORUKE ZA ODRŽIVO GOSPODARENJE OTPADOM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

PREVENCIJA

Najvažniji korak u hijerarhiji održivog gospodarenja otpadom je prevencija, odnosno smanjenje nastanka otpada. Ako je naglasak na prvom koraku, izbjegavaju se mnogi problemi u kasnijim fazama gospodarenja otpadom, kao što je organizacija odvojenog prikupljanja, odvoza te sortiranja otpada. Kako situacija u zaštićenim područjima u Hrvatskoj i Švicarskoj varira ovisno od konkretne lokacije, potreban je specifičan pristup vođen generalnim smjernicama.

Budući da je iz primjera ispitanih javnih ustanova vidljivo kako se zaštićena područja u RH suočavaju s problemom ilegalnih odlagališta otpada, jedan dio preventivnih mjera trebao bi biti usmjeren na adekvatne kazne u slučaju kršenja Zakona o gospodarenju otpadom.

Što se tiče prevencije nastanka otpada u zaštićenim područjima od strane samih javnih ustanova, s obzirom na specifičnost lokacije, dostupno je više mjera za smanjenje. Mjere za smanjenje odnose se na javne ustanove za zaštitu prirode, lokalno komunalno poduzeće, lokalnu zajednicu, ali i same posjetitelje zaštićenih područja.

Javne ustanove za zaštitu prirode to mogu učiniti tako da u objektima za posjetitelje ne prodaju proizvode koji nakon odbacivanja postaju otpad s kojim je teško i skupo ispravno gospodariti, a koji često dolaze u nepotrebnoj ambalaži, vrlo često u ambalaži od jednokratne plastike. Izbacivanjem nepotrebne ambalaže i nesvrhovitih proizvoda (plastični suveniri, plastificirani informativni letci i slično) smanjuje se pritisak na sustav gospodarenja otpadom te se sprječava da nepropisno zbrinuti završavaju u okolišu. To je praksa koju već slijede PP Lastovsko otočje i Međimurska priroda, a preporuka vrijedi i za ostala zaštićena područja. Također je važno omogućiti uvjete za razvoj sustava za ponovnu uporabu; primjerice postavljanjem česmi s pitkom vodom na različite lokalitete unutar zaštićenih područja te poticati posjetitelje na njihovo korištenje, čime se utječe na smanjenje nastanka otpada od plastičnih boca.

Ako postoje, ugostiteljski objekti unutar zaštićenih područja također bi se trebali pridržavati preventivnih praksi te imati osigurano dovoljno posuđa koje se može ponovno koristiti kako bi se izbjegao priljev plastičnog otpada uslijed održavanja različitih manifestacija koje uključuju ugostiteljske objekte.

Nužno je racionalizirati dijeljenje informativnih letaka, brošura i mapi u sklopu centara za posjetitelje. Za

to je nužno odrediti broj posjetitelja u određenom razdoblju te tiskati materijal prema potrebama. Uz to, izbor materijala za tisak također može igrati veliku ulogu te se tako savjetuje koristiti reciklirani papir umjesto plastificiranih verzija. Konačno, takav način informiranja moguće je zamijeniti i interaktivnijim oblikom kojim se izbjegava stvaranje otpada, primjerice mobilnim aplikacijama.

Ovisno o tipu zaštićenog područja također je moguće zabraniti i unošenje određenih proizvoda koji su se pokazali kao veliki zagađivači.

Važno je posebno izdvojiti i biootpad, odnosno otpad biološkog porijekla. I ovdje možemo iskoristiti primjer Međimurske prirode koja sav svoj zeleni otpad kompostira u vlastitim komposterima te time dodatno ne opterećuje lokalni sustav gospodarenja otpadom. Najmanje što bi bilo adekvatno za takve lokacije su komposter, dok se za veće lokalitete koji nemaju jasnu granicu između naseljenog i nenaseljenog dijela preporučuje izgradnja mini-kompostana otvorenog ili zatvorenog tipa koje odgovaraju potrebama lokalnog stanovništva. Kompostiranjem se dobiva visokokvalitetno prirodno gnojivo koje se kasnije može koristiti kao prihrana ukrasnom bilju ili na poljoprivrednim zemljištima lokalnog stanovništva.

EDUKACIJA ZAPOSLENIKA JAVNIH USTANOVA I LOKALNOG STANOVNIŠTVA

Zbog specifičnosti lokacija pojedinih zaštićenih područja, ponekad je veliki izazov uspostaviti kontrolu nad njihovim ukupnim teritorijem, a time dolazimo i do sljedeće preporuke u pogledu edukacije lokalnog stanovništva i posjetitelja parkova.

Budući da nepropisno zbrinuti otpad negativno utječe na biljni i životinjski svijet, javne ustanove za zaštitu prirode imaju odgovornost da prema vlastitim potrebama, ali i potrebama lokalne zajednice kreiraju edukativne materijale s ciljem poticanja posjetitelja i lokalne zajednice na ispravno postupanje s otpadom. Ovisno o procjeni, preporuka je da se održavaju radionice i edukacije za različite ciljne skupine, u suradnji s lokalnim udrugama za zaštitu okoliša i/ili lokalnim komunalnim poduzećem, kao i za lokalne udruge zajedno s lokalnim komunalnim poduzećem. Također, tema gospodarenja otpadom trebala bi biti zastupljena i u informativnim letcima i brošurama za posjetitelje, kako bi povezivali vlastito ponašanje sa širim utjecajem na bioraznolikost i funkcioniranjem određenih ekosustava. Dodatna preporuka je da se negativni primjeri vizualno prikažu u edukativnim materijalima kako bi poruka bila što jača te kako bi se takvo ponašanje osudilo od strane lokalnog stanovništva koje bi postalo osjetljivije na neispravnosti vezane uz taj problem.

USPOSTAVLJANJE SUSTAVA GOSPODARENJA OTPADOM I ODVOJENO PRIKUPLJANJE

Nužno je uspostaviti adekvatan sustav gospodarenja otpadom u slučaju kada isti ne postoji, kao što je primjer s PP-om Lastovsko otočje gdje se gospodarenje otpadom svodi na odlaganje miješanog neopasnog otpada na lokalno odlagalište, te nema potrebne infrastrukture. Uz to je nužno omogućiti odvojeno prikupljanje otpada, posebice na često posjećenim lokalitetima. Za održivo gospodarenje otpadom potrebno je uspostaviti sustav odvajanja od vrata do vrata (u naseljenim područjima), naplatu po količini otpada, centar za ponovnu uporabu, kompostanu otvorenog ili zatvorenog tipa te sortirnicu otpada.

Kante za odvojeno prikupljanje moraju biti označene te mora biti vidljivo koji se otpad baca u koju kantu za smeće. Potencijalno mogu sadržavati i informaciju o tome u kojem se periodu prazne spremnici. Ukoliko se preventivnim mjerama i edukacijom utječe na svijest posjetitelja, nužno je informirati posjetitelje o takvim lokacijama te ih pozvati da otpad odlažu isključivo tamo, a ukoliko on nastane na lokaciji na kojoj ne postoje kante za smeće, od posjetitelja i posjetiteljica očekuje se da svoj otpad nose sa sobom. Također je važno osigurati besplatno preuzimanje glomaznog otpada na poziv građana barem dva puta godišnje kao preventivnu mjeru za nepropisno odlaganje glomaznog otpada.

KONTINUIRANO PRAĆENJE STANJA NA TERENU I SURADNJA S LOKALNIM KOMUNALNIM PODUZEĆEM

Kao što je već ranije spomenuto, suradnja s lokalnim komunalnim poduzećem je od iznimne važnosti. Dobar primjer je Međimurska priroda koja uspješno surađuje s čak nekoliko lokalnih komunalnih poduzeća.

Iz primjera Međimurske prirode vidljivo je da je smanjenje nastanka miješanog otpada – odnosno smanjenje odlaganja otpada na odlagališta – pozdravljeno i potaknuto od lokalnog komunalnog poduzeća. Osim što sudjeluje u odvozu otpada s divljih odlagališta, komunalno poduzeće sudjeluje i u sortiranju te se takve aktivnosti dodatno ne naplaćuju zbog vrijednosti koju taj otpad kasnije kao sirovina postiže na tržištu. Također, slučaj Međimurske prirode govori o važnosti kontinuirane dvosmjerne komunikacije od strane lokalnog komunalnog poduzeća i javnih ustanova za zaštitu prirode. Javne ustanove, u nedostatku vlastitih kapaciteta, u kontinuirano praćenje i dojave o

problemima mogu uključiti i lokalnu zajednicu koja se tako uključuje u djelovanje usmjereno zaštiti određenih područja. Uz angažman lokalne zajednice, lokalno komunalno poduzeće trebalo bi bolje raditi na promociji svojih usluga te kao preventivnu mjeru za nepropisno odlaganje glomaznog otpada svakako osigurati njegov besplatan odvoz na poziv građana barem dva puta godišnje.

AKCIJE ČIŠĆENJA, 'BRADAUDIT' I VOLONTERSTVO

Budući da preventivne mjere i edukacija nisu garancija da neće doći do onečišćenja, s obzirom na to da se ono ponekad događa i putem neizravnog ljudskog utjecaja (primjerice zagađenjem nastalim na nekoj drugoj lokaciji) te prirodnim putem dolazi u zaštićeno područje, moramo računati na to da će i dalje postojati potreba za akcijama čišćenja.

Nakon što je uspostavljena komunikacija s lokalnim komunalnim poduzećem i lokalnom zajednicom te ako je u kontinuiranom praćenju stanja na terenu detektirano onečišćeno područje, trebalo bi organizirati akcije čišćenja.

Važno je naglasiti kako akcije čišćenja same po sebi ne donose relevantnu društvenu promjenu već služe sanaciji štete koja se dogodila usprkos provođenju svih mjera. U tom smislu one su neophodne, posebice zbog očuvanja određenih lokaliteta koji su staništa za brojne biljne i životinjske vrste kojima prijeti ugroza od takve vrste onečišćenja. Upravo zato je važno putem medija informirati širu javnost o održavanju takvih akcija. Informiranje javnosti u tom slučaju može poslužiti i kao edukativna mjera šireg opsega. U njih se obično volonterski uključuje lokalno stanovništvo, ali zbog sve šire svijesti o tom problemu, nije naodmet o tome informirati i same posjetitelje. Djelatnici PP-a Lastovsko otočje svake godine provode akcije čišćenja podmorja, obala i otočića od morskog otpada. U 2020. godini su zajedno sa sezancima, studentima, volonterima te posjetiteljima uspjeli iz podmorja, mora i s obala Parka prirode ukloniti više od 4 tone otpada. Iz primjera Međimurske prirode naučili smo kako je u takve akcije također nužno uključiti i lokalna komunalna poduzeća koja svoju uslugu ne bi trebala dodatno naplaćivati ukoliko se pobrinu za to da se takav otpad ispravno sortira i kasnije prodaje kao sirovina.

Korak dalje je s vremena na vrijeme provoditi tzv. „brandaudit metodu“, odnosno detektirati porijeklo otpada nađenog na lokacijama te javno prozvati tvrtke čiji se otpad pojavljuje na takvim lokacijama, pozivajući ih na odgovornost prilikom dizajna svojih proizvoda te djelomičnog ili potpunog pokrivanja troškova akcija čišćenja. Takvu metodu je u suradnji s volonterstvom i PP-om Lastovsko otočje provela organizacija Greenpeace u Hrvatskoj 2018. godine. Kako samo provođenje takve aktivnosti iziskuje stručno znanje, nužna je suradnja s lokalnim udrugama za zaštitu okoliša koje mogu pomoći u procesu javnog zagovaranja.

IMPRESSUM

IZDAVAČ: ZELENA AKCIJA / FRIENDS OF THE EARTH CROATIA

AUTORICA: ANA-MARIJA MILEUSNIĆ

DIZAJN: TOMISLAV TURKOVIĆ

TISAK: ACT PRINTLAB D.O.O.

NAKLADA: 300 PRIMJERAKA

ZAGREB, VELJAČA 2021.

ISBN-10: 953-6214-63-6

ISBN-13: 978-953-6214-63-1

EAN: 9789536214631

FOTOGRAFIJE NA NASLOVNICI: LASTOVSKO OTČJE, PRIMJER PRIMJENE „BRADAUDI“
METODE / TOMISLAV IMPRIĆ, GREENPEACE HRVATSKA (GORE) I LASTOVSKO OTČJE,
AKCIJA ČIŠĆENJA OTPADA / TOMISLAV IMPRIĆ, GREENPEACE HRVATSKA (DOLJE)

Medimurska priroda, komposter

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

**Švicarsko - hrvatski
program suradnje**